

СВІТОГЛЯДНО-МОВНА КОНЦЕПЦІЯ ФЕДОРА ПОТУШНЯКА

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія.

Випуск 1 (45)

УДК 811.161.2'271:821.161.2(477.87)Потушняк

DOI:10.24144/2663-6840/2021.1(45).403-409

Сньозик Г. Світоглядно-мовна концепція Федора Потушняка; кількість бібліографічних джерел – 18; мова українська.

Анотація. У статті розглядається світоглядно-мовна концепція Федора Потушняка. Мова художніх творів письменника становить великий науковий інтерес для мовознавчих досліджень передусім тому, що вона належить до конкретної національної культури, що охоплює національні традиції, мову, історію, літературу. Мовотворчість письменника є зразком живого та різнобічного відтворення подій у сфері української культури та мови 30–50-х років ХХ століття.

Внесок Федора Потушняка у розвиток літератури та науки на Закарпатті важко переоцінити. Його художніми творами та науковими роботами захоплюються в Україні та за кордоном.

Федір Потушняк ішов у ногу з європейським культурно-мистецьким розвитком, якого сучасники не розуміли або не хотіли розуміти. Його творчість явно модерністська. Дослідники відзначали риси символізму, імпресіонізму, сюрреалізму тощо, що не вписувалося в програму соцреалізму та викликало тиск на життя Ф. Потушняка. Отже, за життя письменника не лише недооцінили, а й намагалися знищити морально, адже, як людина з європейським мисленням, феноменальними здібностями, він не вписувався в тодішню тоталітарну систему.

Уточнено поняття *мовна особистість* відповідно до сучасних концепцій лінгвокультурології; виявлено домінуючі риси особистості Федора Потушняка; проаналізовано екстралінгвальні чинники: навчання, місце проживання, період життя і творчості тощо; доведено, що такі фактори здійснюють вагомий вплив на індивідуально-художнє мовомислення, формування соціально-культурної концептосфери й способів її вербальної репрезентації у творчості митця. Позамовна складова мовної особистості письменника мотивує вибір автором засобів, методів та форм словесного вираження внутрішнього світу у своїй творчості. З'ясувати домінуючі мовної особистості Федора Потушняка є актуальним завданням, оскільки творчість письменника має велике значення для розвитку української мови. Хоча письменник і призабутий, і був вилучений з культурного контексту епохи, але сьогодні відбувається нове відкриття та дослідження його художньої спадщини.

Ключові слова: екстралінгвальні чинники, лінгвокультурологія, мовна особистість, мовотворчість, Федір Потушняк.

Постановка проблеми. Мова художніх творів Федора Потушняка становить великий науковий інтерес для мовознавчих досліджень передусім тому, що вона належить до конкретної національної культури, що охоплює національні традиції, мову, історію, літературу. Мовотворчість письменника є зразком живого та різнобічного відтворення подій у сфері української культури та мови 30–50-х років ХХ століття.

Внесок Федора Потушняка у розвиток літератури і науки Закарпаття важко переоцінити. Його художніми творами й науковими працями захоплюються в Україні і поза її межами. За словами самого письменника, його мета як поета – побачити свій світ у калейдоскопі всесвітньої культури, ... добитися власного поетичного виразу ... та при тім не втратити контакт зі своїм ґрунтом [Потушняк 2000, с.20]. Федір Потушняк ішов у ногу з європейським культурно-мистецьким розвитком, який не розуміли або не хотіли розуміти його сучасники. Його творчість є виразно модерністською. Дослідники відзначали риси символізму, імпресіонізму, сюрреалізму тощо, що не вписувалося у програму соцреалізму й спровокувало тиск на життя Ф. Потушняка. Тож за життя письменника не просто недооцінювали, а й намагалися морально знищити, бо, як людина з європейським мисленням, феноменальними здібностями, він не вписувався в тодішній тоталітарний устрій.

Аналіз досліджень. Системне вивчення наукового і творчого доробку Федора Потушняка припадає на період незалежності України. До 90-річчя

з дня народження митця Ужгородський національний університет та Науково-дослідний Інститут Карпатознавства провели конференцію «Науково-педагогічна діяльність та літературна творчість Федора Потушняка». 2001 року з'явився збірник праць учасників конференції [Carpatika-Карпатика 2001, с. 263].

Гідним ушануванням наукової та мистецької спадщини Федора Потушняка стала міжнародна наукова конференція до його 100-річчя і збірник матеріалів «Науковий і мистецький світ Федора Потушняка» (Ужгород, 2010 р.) [Ліхтей 2010, с. 456], а також конференція професорсько-викладацького складу філологічного факультету Ужгородського національного університету (Ужгород, 2020 р.), приурочена до 110-ліття від дня народження видатного письменника, педагога, історика, філософа Федора Потушняка.

Наукове осмислення цієї неординарної поста-ті розпочате, але попереду багато незвіданого, адже поза увагою дослідників залишається велика частина його багатогранної діяльності.

Тексти художніх творів Федора Потушняка, що яскраво відображують складні й суперечливі часи в історії українського народу та його мови, вивчають передусім із погляду літературознавчо-го. Завдяки дослідженням літературознавців мовно-культурна постать письменника була повернена в історію української літератури. Важливу роль у цьому контексті відіграли розвідки Л. Голомб, яка зробила чи не найвагомий внесок у вивчення й

популяризацію творчості обдарованого поета, упорядкувала добірку вибраного «Хвилини вічності: лірика», у якому вміщена її ґрунтовна стаття «У темничому дивосвіті слова. Лірика Федора Потушняка» [Голомб 2000, с. 3–98]. На академічному рівні поезику автора Л. Голомб розглянула у монографії «Поетична творчість Федора Потушняка» [Голомб 2001, с. 98].

У літературознавчому аспекті твори Федора Потушняка досліджували Ю. Балєга, Е. Балла, В. Барчан, Н. Вигодованець, Л. Голомб, О. Ігнатівич, М. Козак, О. Кордонець, Т. Лях, В. Поп, Н. Рєбрик, Г. Сабадош, І. Сенько, Г. Сньозик, О. Тиховська, Д. Федака, М. Яремкович.

Учені Л. Бабота і М. Капраль здійснили неабияку роботу, доповнивши бібліографію Федора Потушняка [Бабота 2010, с. 120–128], [Капраль 2010, с. 161–167].

Тож, звільнений від стереотипів радянської системи, творчий доробок Федора Потушняка нарешті зазнав нового осмислення в європейському та світовому історико-літературних контекстах і став причетним до формування нового канону в сучасному літературознавстві.

Особливе зацікавлення виявляють праці мовознавців. В. Статєєва характеризує маловідому частину спадщини видатного закарпатського вченого і письменника, зокрема його праці з питань мовознавства («Мовознавчі праці Федора Потушняка»). До неї мовознавчий доробок Федора Потушняка окремо не розглядався. В. Статєєва подає загальну характеристику статей про філософські проблеми мовознавства, етимологію власних назв, ономастику, етніміку, діалектологію, народну фраземіку, історію письменства та історію літературної мови на Закарпатті. Переконаливою є думка дослідниці, що Ф. Потушняк заслуговує на те, щоб про нього говорити і як про мовознавця [Статєєва 2010, с. 167–178].

Цікаві міркування про мову творів Федора Потушняка в статтях В. Папіш «Психологічні фактори у художньому мовленні Федора Потушняка», у якій авторка робить спробу зіставити форми художнього мислення з психологічним типом і темпераментом митця, та Ольги Чижмар, котра розглядає функціонування літературно-художнього антропонімікону в романі «Повінь», є актуальними не тільки в галузі мовознавства, а й у літературознавстві.

Нашу увагу привернула мова художніх творів Федора Потушняка, яка на сьогодні майже не досліджена. Його художні твори є справжнім джерелом мовознавчих студій. Змальовуючи народні образи, письменник творить цілу систему мовних стереотипів, які допомагають як пізнати народні вірування, уявлення людей про світ, так і дати мовну характеристику світу.

Мета статті, завдання. Метою цієї роботи є вивчення мовної особистості Федора Потушняка шляхом аналізу екстралінгвальних чинників, що вплинули на формування її основних рис. Екстралінгвальні чинники (навчання, місце проживання, період життя і творчості тощо) здійснюють вагомий

вплив на індивідуально-художнє мовомислення, формування соціально-культурної концептосфери і способів її вербальної репрезентації у творчості митця. Екстралінгвальна складова мовної особистості письменника вмотивовує вибір автором засобів, способів і форм словесного вираження внутрішнього світу в його творчості. З'ясування домінант мовної особистості Федора Потушняка є актуальним завданням, оскільки творчість письменника має велике значення для розвитку української мови. Хоч письменник і зазнав тривалого забуття та вилучення з культурного контексту епохи, проте сьогодні відбувається нове відкриття й вивчення його художньої спадщини.

Методи та методика дослідження. Загальною методологічною основою роботи є лінгвістична концепція О. Потебні про слово як засіб апперцепції; концепція В. Виноградова про мовну особистість. Відповідно до характеру досліджуваного матеріалу були обрані методи: описовий, метод лінгвістичного спостереження, порівняльно-історичний, метод лінгвокультурологічного аналізу, метод теоретичного узагальнення.

Виклад основного матеріалу. Наприкінці ХХ сторіччя у зв'язку з антропоцентричним спрямуванням лінгвістики активного використання набуває термін *мовна особистість*. Така активізація пов'язана передусім із працею російського лінгвіста Ю. Караулова «Русский язык и языковая личность» (1987 р.), у якій розроблено функціональну модель мовної особистості. Уперше ж цей термін з'являється в 1930-х рр. у праці В. Виноградова «О языке художественной прозы», у якій науковець вивчав дві іпостасі художньої мовної особистості – особистість автора й особистість персонажа. Зверталися до проблеми поняття *мовна особистість* і такі вітчизняні та зарубіжні мовознавці: Г. Богін, О. Глазова, І. Голубовська, В. Карасик, В. Красних, О. Леонтєв, І. Синиця та ін. Особливість активного функціонування терміна «мовна особистість» у сучасному мовознавстві полягає в тісному зв'язку з такими поняттями, як *ідіолект*, *ідіостиль*, *індивідуальний стиль*, *художнє мовомислення*, *мовна картина світу автора*, *світобачення письменника* тощо (І. Голубовська, П. Гриценко, С. Єрмоленко, С. Жаботинська, В. Жайворонок, В. Кононенко, Н. Сологуб).

Синтезуючий характер і багатогранність поняття мовної особистості викликають зацікавлення у науковців низки галузей науки: психолінгвістики, лінгводидактики, стилістики художнього тексту, комунікативної лінгвістики, лінгвоперсонології та лінгвокультурології. Із точки зору культурології мовна особистість досліджується як певний лінгвокультурний типаж, під яким розуміють узагальнених упізнаваних представників конкретних груп суспільства, поведінка яких втілює в собі норми лінгвокультури в цілому та впливає на поведінку всіх представників суспільства [Карасик 2007, с. 78]. Соціальна суть мови полягає передусім у тому, що початково вона існує в мовній свідомості – колективній та індивідуальній. «Носієм мовної свідомості є мовна особистість, тобто людина, що

існує в мовному просторі – в спілкуванні, в стереотипах поведінки, зафіксованих у мові, в значеннях мовних одиниць і сенсах текстів» [Карасик 2002, с. 7]. Відповідно колектив як носій певної мови та індивід як представник цього колективу є носіями культури в мові.

Важливим чинником та передумовою для формування мовної особистості є вплив загальних умов життя людей однієї нації чи соціальної групи. Зважаючи на те, що в суспільстві, у якому народився, виховувався та перебуває певний індивід, уже сформувалися суспільна свідомість і мова та притаманна певна ментальність, індивідуальна мовна практика обов'язково виступає як частина суспільної мовної практики. Поряд із загальними чинниками формування мовної особистості є й індивідуальні, притаманні лише окремому мовцю. Незважаючи на схожість такого процесу в усіх носіїв мови, він визначається специфікою внутрішнього індивідуального світу, життєвої позиції та особистої свідомості. Попри нерозривний зв'язок, індивідуальна і суспільна мовні практики є відносно самостійними. Мовна особистість – це не відмінні риси індивідуального стилю мови, а вся сукупність її ментально-лінгвальних складників. «Мовна особистість завжди існує в певному часопросторі – актуалізованих ідей, концептів і концепцій, понять, значень, смислів і образів, стереотипів і мовної поведінки, що виформувалися і діють у певний час і в конкретній лінгвокультурній спільноті» [Мацько 2013, с. 7]. Структурними компонентами мовної особистості є світоглядний, ціннісний і культурологічний.

«Через мову художніх творів, відбір зображальних засобів із загальнонаціонального мовного фонду та їх художнє осмислення розкривається і мовна особистість письменника, його світогляд, духовні цінності, уявлення про добро і зло, прекрасне і потворне, справедливість, смисл історії і призначення людини тощо» [Совтис 2013, с. 477]. Мовна особистість Федора Потушняка, знайшовши свій вихід у творчості митця, реалізує як об'єктивні фонові знання соціуму, до якого належав автор, так і суб'єктивні – притаманні лише його індивідуальності. Творчість письменника позначена новизною й соціальним звучанням порушених ним проблем, вербалізованих актуальними для його доби засобами мови, – це самотутнє явище в мовно-літературному процесі 30–50-х років ХХ ст. Мовна свідомість письменника нерозривно пов'язана з національною свідомістю. Його спосіб мислення та індивідуальний мовний стиль письма був сформований перипетіями багатого на події життя. На формування домінант мовної особистості Федора Потушняка вплинула низка факторів, основні з яких варто проаналізувати.

Одним із основних чинників, без сумніву, є мала батьківщина письменника – Закарпаття, яке було вписане в культуру кількох народів, мало власну історію багатоетнічності та релігійно-культурної толерантності.

Закарпаття – унікальний етнокультурний регіон, своєрідність якого зумовлена передумо-

сім історичними умовами розвитку. Формування лінгвального узусу на цій території відбувалося в складних обставинах, адже Закарпаття упродовж багатьох віків було відірване від споконвічних українських земель, перебуваючи у складі Угорщини (з кінця Х ст.), Австро-Угорщини (з середини ХІХ ст. до 1918 р.), Чехословаччини (1919–1938 рр.), гортистської Угорщини (1939–1944 рр.). Українська мова на цій території завжди була в тісному контакті з угорською, словацькою, румунською, чеською. Лінгвоетнічні контакти та соціально-політичні умови, тривала орієнтація на мову староукраїнського зразка, відсутність єдиного правопису, стабільного підручника, велика діалектна розмаїтість були серйозними перешкодами до створення єдиних літературних норм. Після воз'єднання з Україною (1945 р.) зникли перешкоди для розвитку української літературної мови. Це був час відродження, оновлення, великого злету культурного життя пригнобленої раніше частини українського етносу. Після вікового застою зросла національна свідомість закарпатців, які починають усвідомлювати себе українцями.

Протягом віків закарпатці прагнули соборності в українській родині. Проте національно-культурне відродження і розвиток українців Закарпаття розпочався, коли воно опинилося під владою демократично налаштованої Чехословацької Республіки. На цій хвилі впродовж 20–30-х років ХХ-го ст. і відбувалося становлення Федора Потушняка як ученого і письменника. Відомо, що безпосередній вплив на Ф. Потушняка як етнографа мав Іван Панькевич – знаний український мовознавець, педагог, етнограф і громадський діяч Закарпаття ХХ-го ст., родом з Галичини.

Аналізуючи художні твори й наукові праці вченого, можемо зробити однозначний висновок: він глибоко розумів і відстоював загальноукраїнський контекст традиційної культури Закарпаття. Його внутрішній духовний світ був тісно пов'язаний з рідним краєм, землею, де зростав фізично, духовно, інтелектуально. Науковець жив думками й устремліннями рідного народу. Саме в селянській сім'ї Федорові Потушняку прищепили любов до рідного слова і культури, високі духовні, моральні й естетичні цінності української традиційної культури, які він і проніс через усе своє нелегке життя.

Німецький класик Гете справедливо сказав про те, що зрозуміти поета можна лише побувавши у його краях. Нам, закарпатцям, у цьому плані пощастило, бо живемо у тому культурному просторі, що й він. Ф. Потушняк дивився на світ очима свого народу.

Місце, де народився Федір Потушняк, – невелике село Осій з великими культурними традиціями, розвиненим фольклором і багатьма місцевими легендами та міфами – стало першопочатком у формуванні мовної особистості митця як представника регіональної культурної самотутності. У його творах це вербально проявилось широким використанням народнорозмовної лексики з притаманним для закарпатського села говірковим забарвленням.

Локальність, де письменник провів ранні роки життя, неодноразово ставала місцем розгортання подій у його творах. Письменник, художньо оформлюючи власні почуття, переповідає події зі свого дитячого та юнацького періоду життя. Юність Ф. Потушняка проходила, коли Україна боролася за незалежність, а в народі пробуджувалась національна свідомість і надія на відродження держави. Згадаймо березневі події 1939 року – створення Карпатської України.

Вагомий вплив на формування соціально-культурної концептосфери й індивідуально-художнього мовомислення Федора Потушняка мали навчання і знайомство з відомими гімназійними й університетськими професорами – видатними діячами української культури.

В історії розвитку української національної культури Федір Потушняк був і залишається неповторною творчою особистістю. Упродовж свого короткого земного життя (за два тижні до свого п'ятдесятиліття, 12 лютого 1960 року, відійшов у Вічність) він намагався завжди залишатися самим собою. Така філософія власного життя почала формуватися в нього ще під час навчання в Берегівській руській (українській) гімназії, а продовжувала в Карловому університеті в Празі. Це й не дивно, бо на формування світогляду дванадцятирічного хлопця (1922 р.) мали безпосередній вплив гімназійні професори – відомі педагоги і діячі української культури, такі, як Андрій Алишкевич, Антін Артемович, Олександр Бачинський, Михайло Григаший, Андрій Дідик, Степан Ілляшевич, Іван Кульчицький, Василь Пачовський, Кирило Феделеш та інші. За визначенням Петра Скунця – психологічну установку бути таким прищепив собі ще як йшло становлення його багатогранної особистості під час навчання в Берегівській гімназії та Карловому університеті в Празі [Скунець].

У Празькому університеті Потушняк мав можливість слухати лекції проф. Й. Крала, проф. Козака (філософські дисципліни), проф. Ю. Горака і проф. О. Пертольда (етнографію, порівняльні науки, релігію, історію, етнопсихологію та етнопедagogіку), проф. Олександра Колесси (українське мовознавство, історію українського романтизму XIX ст. та історію української новітньої літератури, а також спецкурси), доц. Мукаржовського (курс ліричної поезії, поезики й естетики), проф. Щерацького (курс психології, характерології і графології) та ін.

Нахили до філософського узагальнення проявилися у Федора Потушняка вже під час закінчення Берегівської української (руської) гімназії. Згідно з тогочасними вимогами до контролю та оцінювання навчальних досягнень гімназистів, кожен випускник повинен був виконати дві письмові роботи. Федір дуже здивував своїх однокласників і педагогів вибором тем. Для письмової роботи з української (руської) мови і літератури він обрав тему «Розвиток української поезії від Тараса Шевченка до наших днів», а з чеської мови і літератури – «Лев Толстой і Фрідріх Ніцше». Цей факт підтверджує, що випускник гімназії Потушняк уже мав чітко

сформовану українську національно-культурну самоідентифікацію. Він належить до когорти тих випускників Берегівської української (руської) гімназії, про яких пізніше Василь Пачовський в історичному нарисі «Срібна земля» напише: «Та під нашою (професорів, педагогів Берегівської української (руської) гімназії – виділено нами Г.С.) рукою за 10 літ, що я там був, росло молоде покоління в середніх школах, з року на рік побільшуючи й число молодих діячів, сяючих ідеєю України, якої не знищить уже ніяка сила» [Пачовський 1993, с. 138].

1930 року Федір Потушняк розпочав свої студії на філософському факультеті Карлового університету в Празі, де обрав спеціальність «українська мова і література». Він, як і більшість його однокурсників, готувався стати педагогом, викладачем гімназії. Ця обставина й визначила перелік дисциплін, які викладались педагогам руських (українських) гімназій: історія української літератури, історія слов'янських літератур, курс української мови, український фольклор, історія філософії, історія грецької і римської філософії, курс сучасної філософії, сучасна російська філософія, організація шкільної освіти в ЧСР, практична психологія, іноземні мови та ін.

Отже, навчання і знайомство з видатними діячами української культури справило значний вплив на формування його творчих домінант.

Особливість мовотворчого коду Ф. Потушняка простежується в контексті його життєвого досвіду, багажу знань, освіченості.

Спадщина письменника – це не лише регіональне, а й загальноукраїнське духовно-культурне явище, що має повноцінно входити у скарбницю національного письменства та вітчизняної науки. Поетичні твори Ф. Потушняка 30–40-х років ХХ-го ст. за рівнем майстерності, емоційної сугестивності, психологічної напруженості та глибинної інтроспективності можна ставити в один ряд із творчими здобутками Богдана-Ігоря Антонича й раннього Павла Тичини. А сюрреалістичні поезії збірок «Кристали» і «Терези вічності», створені поетом в останній рік життя, можна вважати в українській літературі добротним передвісником не тільки Драчевого ножа в сонці, а й художніх творів письменників-шістдесятників та навіть і сучасних [Потушняк 2007, с. 576].

Заради історико-культурної об'єктивності належить сказати: не багатьох із закарпатських письменників першої половини ХХ-го століття порівнювали з Діогеном, називали закарпатським Сквородою, спадкоємцем Духновича, Будителем ХХ-го віку. У цих порівняннях простежується водночас і визнання, і пошанування, і невмирущість Федора Потушняка як Людини, Особистості, Творця європейського виміру.

Ще в студентські роки Потушняк самостійно вивчав праці Вільгельма Вундта, Ріхарда Кронера, Бенедетто Кроче, Макса Мюллера, Едуарда Тітченера, Карла Фосслера, Зігмунда Фрейда, Карла Густава Юнга, Фрідріха Ніцше, а також різні мови. Як сам відверто зізнається в автобіографії: «...Коли я

прийшов в університет, я не знав жодної іноземної мови (щоправда, в це важко повірити, бо випускники гімназій того часу, як відомо за спогадами багатьох із них, добре володіли кількома іноземними мовами). Щоб успішно займатися наукою, читати іноземними мовами, я вивчав майже всі головні мови настільки, що вільно і легко читаю наукові книги (навіть літературні твори) такими мовами, як німецькою, французькою, англійською, італійською, латинською, угорською, польською, сербохорватською, чеською, словацькою та ін.» [Потушняк 2000, с. 20].

Мовна особистість письменника уособлює в собі високий рівень національної самобутності в контексті європейських культур. Навчання митця в Європі сформувало певний полікультурний простір у його свідомості. Полікультурність особистості Ф. Потушняка виявляється передусім у його прагненні до розвитку, до засвоєння нових цінностей через знайомство з чужими культурами, до набуття дедалі більшої соціальної значущості. Багатогранність і рельєфність його мовної свідомості засвідчується впевненими поглядами, уявленнями, почуттями, настановами й оцінками української мовної дійсності крізь призму європейської цивілізації. Знання іноземних мов, а відтак і лінгвокультурного простору цих країн здійснило значний вплив на формування мовної особистості письменника та зумовило появу в його творах численних лексичних та фразеологічних вкраплень, які не були характерними для української лінгвокультури.

Про безпосередній вплив на становлення індивідуального стилю письма свідчить і те, що поезії Федора Потушняка друкувалися в проукраїнських журналах «Пчілка», «Наш рідний край», «Говерла», в «Студентському альманасі» та ін.

Висновки. Отже, індивідуальний стиль Ф. Потушняка демонструє характерну йому манеру оповіді, особливий спосіб мовомислення, лексико-семантичне й стилістичне чуття, пошуки оригінальних засобів вербалізації концептуальної картини світу, індивідуалізації семантики й естетики слова. Безперечно, існує ще багато індивідуальних екстралінгвальних чинників, які безпосередньо вплинули на формування мовної особистості Ф. Потушняка.

У цій розвідці ми проаналізували основні, саме ті, що сформували певні доміанти та знайшли своє яскраве відображення у творчості митця шляхом вибору письменником конкретних вербальних засобів. Тож доміантами мовної особистості Ф. Потушняка можна назвати філософічність, психологізм, «закоріненість» у рідну землю, культурно-регіональну автентичність, відповідальність перед рідною мовою та культурою, прагнення до самореалізації, полікультурність. Три найсуттєвіші риси поезії Ф. Потушняка – філософічність, стремління згармонізувати світ, віру у внутрішню життєдайність світу [Потушняк 2007, с. 576]. Ф. Потушняк-прозаїк поєднав традиційне реалістичне письмо з письмом новітнім, позначеним синтезом народної міфології, вірувань та звичаєвості з неоромантичним демократизмом і лаконічністю вислову, ритмічністю густої образності текстів, властивою імажинізму, психоаналітичним заглибленням у феномен людського духу.

Мовна особистість Ф. Потушняка розкривається в мові його художніх творів, сукупністю тих виражальних засобів, що вирізняють митця як індивідуальну особистість. Як письменника і соціальну особистість його сформували два світи – Україна і Європа, мову, культуру та традиції яких йому вдалося осягнути та вибудувати на їх основі власну мовну картину світу. Творчість Ф. Потушняка, повернена в український національний контекст, є багатим джерелом для вивчення лексичного багатства художньої мови. Дослідження мовної особистості окремого письменника як члена певної мовної спільноти та представника конкретної доби має широку перспективу для української лінгвокультурології. Значного потенціалу набуває лінгвокультурний аналіз творів Ф. Потушняка, специфіка процесів вербалізації концептосфери письменника, визначення лінгвокультурем, притаманних як загальній західноукраїнській лінгвокультурі, так і власне авторській мовній особистості. Аналіз екстралінгвальних чинників, що формували світогляд Ф. Потушняка, дає підстави стверджувати, що письменник – багатогранна неповторна мовна особистість, пізнання якої відкриває нові горизонти для дальших досліджень.

Література

1. Бабота Л. Доробок Федора Потушняка в часописі «Літературна Неділя» та в журналі «ЗоряНайна». *Науковий і мистецький світ Федора Потушняка: Матеріали міжнародної наукової конференції, присвяченої 100-річчю від дня народження видатного українського письменника і вченого* / Упорядн. Ігор Ліхтей. Ужгород: Ліра, 2010. С. 120–128.
2. Голомб Л. Поетична творчість Федора Потушняка. Ужгород: Гражда, 2001. 98 с.
3. Голомб Л. У таємничому дивосвіті слова. Лірика Федора Потушняка. *Хвилини вічності: Лірика*. Ужгород: гражда, 2000. С. 3–98.
4. Капраль М. Періодика Підкарпатської території 1939–1944 (матеріали до повної бібліографії Федора Потушняка). *Науковий і мистецький світ Федора Потушняка: Матеріали міжнародної наукової конференції, присвяченої 100-річчю від дня народження видатного українського письменника і вченого* / Упорядн. Ігор Ліхтей. Ужгород: Ліра, 2010. С. 161–167.
5. Карасик В.И. Дискурсивная персонология. *Язык, коммуникация и социальная среда*. Воронеж: ВГУ, 2007. Вып. 7. С. 78.
6. Карасик В.И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс. Волгоград: Перемена, 2002. 477 с.
7. Carpatika-Карпатика. Вип. 9: Науково-педагогічна діяльність та літературна творчість Федора По-

тушняка (до 90-річчя від дня народж.) / Ужгород. держ. ун-т, НДІ карпатознавства; редкол.: Е. Балагурі [та ін.]. Ужгород, 2001. 263 с.

8. Мацько Л. Мовна особистість А. Малишка як лінгвокультурологічний феномен. *Культура слова*. 2013. Вип. 78. С. 7–11.

9. Науковий і мистецький світ Федора Потушняка: *Матеріали міжнародної наукової конференції, присвяченої 100-річчю від дня народження видатного українського письменника і вченого*. Упорядн. Ігор Ліхтей. Ужгород: Ліра, 2010. 456 с.

10. Пачовський В. Срібна Земля: Тисячоліття Карпатської України. Ужгород, 1993. 138 с.

11. Потушняк Ф. Автобіографія. Потушняк М., Попович І., Кобаль Й. Археологічні дослідження Федора Потушняка. Ужгород: Гражда, 2000. 20 с.

12. Потушняк Ф. Мій сад: поезії та драми. Упорядн., підг. текстів, передм. та прим. Д. Федаки. Ужгород: ВАТ Видавництво «Закарпаття», 2007. 576 с.

13. Потушняк Ф. Твори. Упорядн. та передмова В. Попа. Київ: Дніпро, 1980. 495 с.

14. Потушняк Ф. Честь роду. Оповідання. Повість. Поезії в прозі. Ужгород: Карпати, 1973. 247 с.

15. Скунць П. Потушняк Федір Михайлович // <http://who-is-who.com.ua/bookmaket/zakautent/5/47.html>.

16. Совтис Н.М. Художній текст як відображення мовної картини світу. *Київські полоністичні студії*. 2013. Т. 22. С. 476–479.

17. Статєєва В. Мовознавчі праці Ф. Потушняка. *Науковий і мистецький світ Федора Потушняка: Матеріали міжнародної наукової конференції, присвяченої 100-річчю від дня народження видатного українського письменника і вченого*. Ужгород: Ліра, 2010. С. 167–178.

18. Тиводар М. Життя і наукові пошуки Федора Потушняка. Ужгород: Гражда, 2010. 284 с.

References

1. Babota L. (2010) Dorobok Fedora Potushniaka v chasopysi «Literaturna Nedilia» ta v zhurnali «ZoriaHajnal» [Works by Fedir Potushnyak in the magazine «Literary Sunday» and in the magazine «ZoryaHajnal»]. *Naukovyi i mystetskyi svit Fedora Potushniaka: Materialy mizhnarodnoi naukovoї konferentsii, prysviachenoї 100-richchiu vid dnia narodzhennia vydatnoho ukrainskoho pysmennyka i vchenoho*. Uporiadn. Ihor Likhtei. Uzhhorod: Lira. S. 120–128 [in Ukrainian].

2. Holomb L. (2001) Poetychna tvorchist Fedora Potushniaka [Poetic works of Fedor Potushnyak]. Uzhhorod: Hrazhda. 98 s. [in Ukrainian].

3. Holomb L. (2000) U taiemnychomu dyvosviti slova. Liryka Fedora Potushniaka [In the mysterious wonderland of words. Lyrics by Fedir Potushnyak]. *Khvylyny vichnosti: Liryka*. Uzhhorod: Grazhda. S. 3–98 [in Ukrainian].

4. Kapral M. (2010) Periodyka Pidkarpatskoi terytorii 1939–1944 (materialy do povnoi bibliohrafiї Fedora Potushniaka [Periodicals of the Subcarpathian territory 1939–1944 (materials to the complete bibliography of Fedor Potushnyak)]. *Naukovyi i mystetskyi svit Fedora Potushniaka: Materialy mizhnarodnoi naukovoї konferentsii, prysviachenoї 100-richchiu vid dnia narodzhennia vydatnoho ukrainskoho pysmennyka i vchenoho* / Uporiadn. Ihor Likhtei. Uzhhorod: Lira. S. 161–167 [in Ukrainian].

5. Karasyk V.I. (2007) Dyskursyvnaia personologiya [Discursive personology]. *Yazyk, kommunykatsiya i sotsialnaya sreda*. Voronezh: VHU, Vyp. 7. S. 78 [in Russian].

6. Karasyk V.I. (2002) Yazykovoy krug: lychnost, kontsepty, dyskurs [Language circle: personality, concepts, discourse]. Volhograd: Peremena. 477 s. [in Russian].

7. Carpatika-Karpatyka (2001) Vyp. 9: Naukovo-pedahohichna diialnist ta literaturna tvorchist Fedora Potushniaka (do 90-richchia vid dnia narodzh.) [Scientific and pedagogical activity and literary work of Fedir Potushnyak (to the 90-th anniversary of his birth)] / Uzhhorod. derzh. un-t, NDI karpatoznastva; redkol.: E. Balahuri [ta in.]. Uzhhorod. 263 s. [in Ukrainian].

8. Matsko L. (2013) Movna osobystist A. Malyska yak lnhvokulturolohichnyi fenomen [Linguistic personality of A. Malysko as a linguocultural phenomenon]. *Kultura slova*. Vyp. 78. S. 7–11 [in Ukrainian].

9. Naukovyi i mystetskyi svit Fedora Potushniaka (2010): *Materialy mizhnarodnoi naukovoї konferentsii, prysviachenoї 100-richchiu vid dnia narodzhennia vydatnoho ukrainskoho pysmennyka i vchenoho* [Scientific and artistic world of Fedir Potushnyak]. Uporiadn. Ihor Likhtei. Uzhhorod: Lira. 456 s. [in Ukrainian].

10. Pachovskyi V. (1993) Sribna Zemlia: Tysiacholittia Karpatskoi Ukrainy [Silver Land: Millennium of Carpathian Ukraine]. Uzhhorod. 138 s. [in Ukrainian].

11. Potushnyak F. (2000) Avtobiohrafiia [Autobiography]. Potushniak M., Popovych I., Koba Y. Arkheolohichni doslidzhennia Fedora Potushniaka. Uzhhorod: Grazhda. 20 s. [in Ukrainian].

12. Potushniak F. (2007) Mii sad: poezii ta dramy [My garden: poetry and drama] / Uporiadn., pidh. tekstiv, przedm. ta prym. D. Fedaky. Uzhhorod: VAT Vydavnytstvo «Zakarpattia». 576 s. [in Ukrainian].

13. Potushnyak F. (1980) Tvory [Writings] / Uporiadn. ta przedmova V. Popa. Kyiv: Dnipro. 495 s. [in Ukrainian].

14. Potushnyak F. (1973) Chest rodu. Opovidannia. Povist. Poezii v prozi [Honor of the family. Story. Story. Poetry in prose]. Uzhhorod: Karpaty. 247 s. [in Ukrainian].

15. Skunts P. Potushnyak Fedir Mykhailovych [Potushnyak Fedir Mykhailovych] // <http://who-is-who.com.ua/bookmaket/zakautent/5/47.html> [in Ukrainian].

16. Sovtys N.M. (2013) Khudozhniy tekst yak vidobrazhennia movnoi kartyny svitu [Artistic text as a reflection of the linguistic picture of the world]. *Kyivski polonistychni studii*. T. 22. S. 476–479 [in Ukrainian].
17. Statieieva V. (2010) Movoznavchi pratsi F. Potushnyaka [Linguistic works of F. Potushnyak]. *Naukovyi i mystetskyi svit Fedora Potushnyaka: Materialy mizhnarodnoi naukovoï konferentsii, prysviachenoï 100-richchiu vid dnia narodzhennia vydatnoho ukrainskoho pysmennyka i vchenoho*. Uzhhorod: «Lira». S. 167–178 [in Ukrainian].
18. Tyvodar M. (2010) Zhyttia i naukovi poshuky Fedora Potushnyaka [Life and scientific research of Fedir Potushnyak]. Uzhhorod: Grazhda. 284 s. [in Ukrainian].

FEDIR POTUSHNYAK'S WORLDVIEW AND LANGUAGE CONCEPT

Abstract. The article considers the ideological and linguistic concept of Fedir Potushnyak. The language of the writer's works of art is of great scientific interest for linguistic research, primarily because it belongs to a specific national culture, which includes national traditions, language, history, literature. The writer's language creation is an example of a living and diverse reproduction of events in the field of Ukrainian culture and language of the 30–50s of the twentieth century.

Fedir Potushnyak's contribution to the development of literature and science in Transcarpathia is difficult to overestimate. His works of art and scientific works are admired in Ukraine and abroad.

Fedir Potushnyak kept pace with European cultural and artistic development, which his contemporaries did not understand or did not want to understand. His work is clearly modernist. Researchers noted the features of symbolism, impressionism, surrealism, etc., which did not fit into the program of socialist realism and provoked pressure on the life of F. Potushnyak. So, during his life, the writer was not only underestimated, but also tried to destroy morally, because as a man with European thinking, phenomenal abilities, he did not fit into the then totalitarian system.

The concept of *linguistic personality* is specified in accordance with modern concepts of linguoculturology; dominant personality traits of Fedir Potushnyak were revealed; extralingual factors are analyzed: education, place of residence, period of life and creativity, etc.; it is proved that such factors have a significant influence on individual artistic thinking, the formation of socio-cultural conceptosphere and ways of its verbal representation in the artist's work. The extralingual component of the writer's linguistic personality motivates the author's choice of means, methods and forms of verbal expression of the inner world in his work. Finding out the dominants of Fedir Potushnyak's linguistic personality is an urgent task, as the writer's work is of great importance for the development of the Ukrainian language. Although the writer has long been forgotten and removed from the cultural context of the era, but today there is a new discovery and study of his artistic heritage.

Keywords: extralingual factors, linguoculturology, language personality, language creation, Fedir Potushnyak.

© Снџозик Г., 2021 р.

Ганна Снџозик – аспірантка кафедри української мови Ужгородського національного університету, Ужгород, Україна; anna.snjozyk@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0002-1572-7064>

Hanna Snyozyk – graduate student of the Ukrainian Language Department, Uzhhorod National University, Uzhhorod, Ukraine; anna.snjozyk@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0002-1572-7064>